

İstiklâl Tarih

C

S

HAMİDİ

A

İN

İmtiyaz Sahibi
İstiklâl Tarih Dergisi adına

Kadir Kaya

Sorumlu Yazı
İşleri Müdürü

Kadir Kaya

Sosyal Medya

Kadir Kaya

Kubilay Batın Ateş

Zeynep Yılmaz

Grafik Tasarım

Zeynep Yılmaz

Kubilay Batın Ateş

Kadir Kaya

Erva Miraç Özdemir

Editörler

Kadir Kaya

Genel Yayın Yönetmeni

Kadir Kaya

**Genel Yayın Yönetmeni
Yardımcısı**

Zeynep Yılmaz

**Görsel Tasarım
Sorumlusu**

Erva Miraç Özdemir

Her hakkı mahfuzdur. Dergideki yazı, fotoğraf ve diğer görsellerin izin alınmadan veya kaynak gösterilmeden her türlü ortamda çoğaltılması yasaktır.

Editörün Notu

Üç ayın ardından yeni bir sayıyla yeniden karşınızdayız. Bu sayımızda **Emir B. Ayvacioğlu, Kadir Kaya, Mustafa Buğra Demirci ve Zeynep Yılmaz**'ın kaleme aldığı makalelere yer verdik. Her ne kadar yeni sayımızı çıkardığımız için mutlu olsak da duayen tarihçimiz İlber Ortaylı'yı kaybettiğimiz için içimizde biraz burukluk var. Keza ülkemizde yaşanan elim olaylar, eğitim ve eğitimcinin ne denli önemli olduğunu acı bir biçimde tekrardan bizlere hatırlatmıştır. *Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller* yetiştirmenin ne kadar önemli olduğunu fark edip silkelenmemiz için hâlâ geç olmadığına inanıyorum.

Bu sayımızda konularımız biraz daha dağınık. Hem askerî cepheye hem sanata hem kültüre hem de siyasi konjonktüre yeterince değinerek renkli bir sayı teşkil ettik. Yazı köşemize yazı gönderen ve dergimize makalelerini gönderen siz değerli okurlarımıza teşekkür ediyor ve dergimize **hoş geldiniz** demek istiyorum.

Siyasi ve üzücü olaylara daha fazla temas etmekte yarar görmediğim için notumu bu sefer fazla uzatmayacağım. Değerli hocamız İlber Ortaylı'ya rahmet diliyor ve **23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nızı** en içten dileklerle kutluyorum.

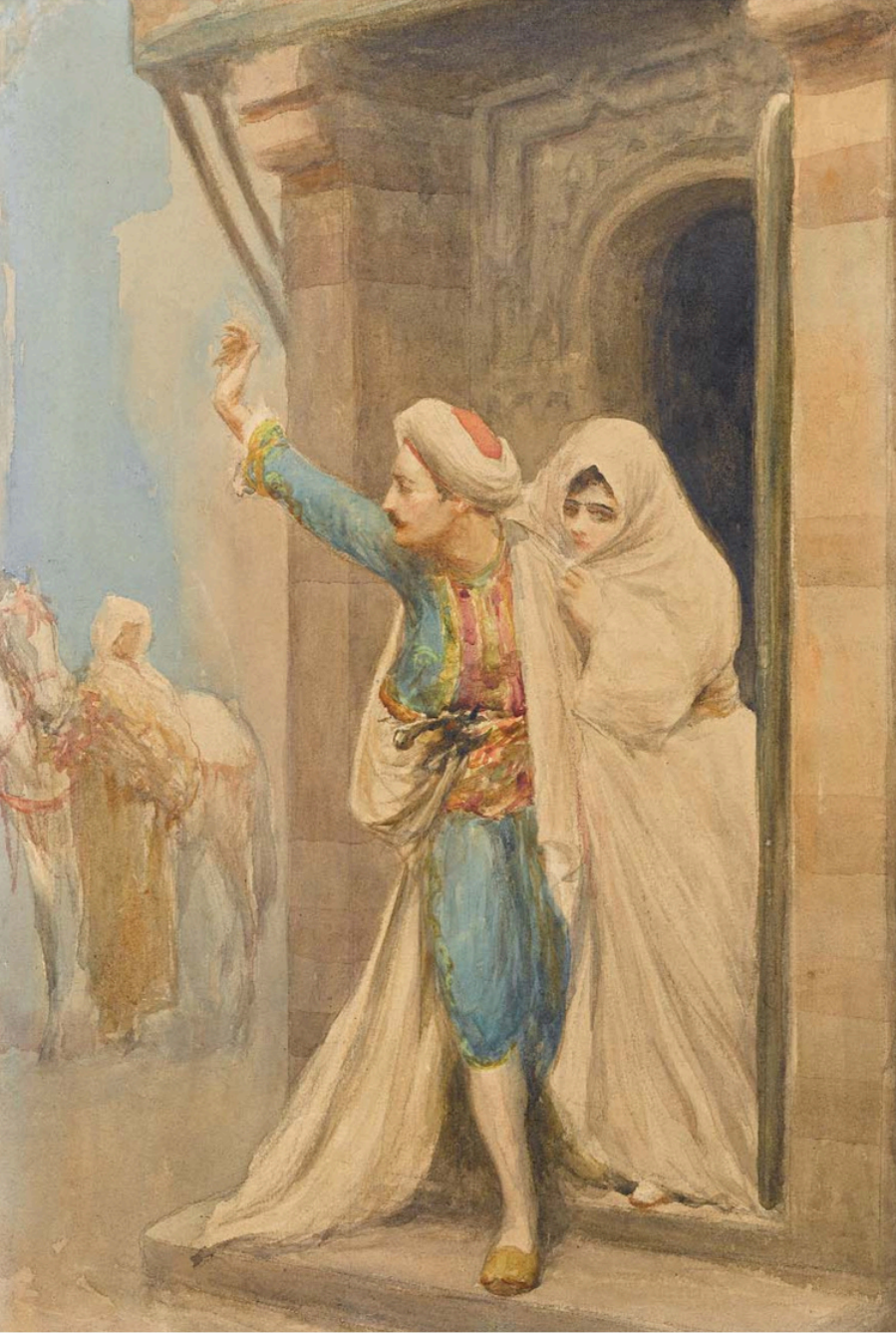
İyi Okumalar

KADIR KAYA

Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

İstiklâl Tarih Dergisi 3. Sayı

2

Editörün Notu

4

Selman-ı Pak Muharebesi

9

Osman Hamdi Bey

13

**Berlin Vesikası ve Afrika'nın
Sömürgeleştirilmesi**

19

Selanik Kız Vakası

Selman-1 Pak Muharebesi, tarihimizde fazla bilinmeyen önemli zaferlerimizden biridir. Kût'ül-Amâre zaferinin kapısını açan bir muharebe olma özelliğini taşımaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Çalışmamızda arşiv belgeleri, telif eserler ve makaleler kullanılmıştır. Çalışmamız bilinmeyen zaferimizi tekrardan gün yüzüne çıkarmak için yazılmıştır. Nutuk'ta Gazi Kemal Atatürk'ün de eleştiri yönelttiği savaşı araştırmamızın konu hakkında daha fazla bilgi imkânı olacağını düşünmekteyiz.¹

Selman- Pak Muharebesi'ne kadar

Irak Cephesi'nin açılması üzerine, Osmanlı Devleti tarafından Süleyman Askerî Bey'in rütbesi yarıbaylığa yükseltilmiştir. Yarbay Süleyman Askerî, 2 Ocak 1915 günü Irak'a giderek komutayı Cevat Paşa'dan teslim almıştır. Kendisine verilen görev Basra'yı geri almaktır. Süleyman Askerî Bey, geçmişten gelen tecrübeleri ile bölgeden Arap askerler toplamaya çalışsa da isabetli bir sonuç elde edememiştir.² Süleyman Askerî Bey, cephedeki ilk askeri başarısını 20 Ocak 1915 tarihinde saldırıya geçen bir İngiliz Tugayının geri püskürtülmesi ile kazanmıştır. 1915 yılında yapılan Şuayyibe saldırıları sırasında Süleyman Askerî Bey de yaralanmıştır.³

3 Mart tarihinde Ahvaz'ı alıp, petrol boru hatlarını tahrip etti. Ardından Nasıriye'yi ele geçirdi. 12 Nisan 1915 tarihinde Şuayyibe'de İngilizlere karşı bir saldırı başlattı. Bu saldırı iki gün iki gece sürmüştür. Çarpışmaların üçüncü günü yerli aşiret kuvvetleri firar etmiştir. Süleyman Askerî Bey yaralanmasından 22 gün geçmesine rağmen iyileşememiş olduğu için çarpışmayı bir araba üzerinden idare ediyordu. Saldırı başarısız olunca duruma dayanamamış ve 14 Nisan 1915 tarihinde intihar etmiştir.⁴

Süleyman Askerî Bey'in intiharı üzerine, Binbaşı Ali Bey, yarıbaylığa yükseltilerek 18 Nisan 1915 tarihinde Irak Genel Komutanlığı'na vekalet etmeye başlamıştır. Şuayyibe Savaşı sonrasında Necd, Zübeyr, Kurna gibi aşiretler taraf değiştirmiştir.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 23-24 Nisan 1915 tarihinde Albay Nureddin Bey'i Irak ve Havalisi Genel komutanlığı ile görevlendirdi. Nureddin Bey görevi aldığı sırada Türk birlikler geri çekilme halinde idi. Nureddin Bey, Ali Bey'e mektup yazarak bu geri çekilmeyi durdurdu. Albay Nureddin Bey, 19 Mayıs 1915 tarihinde Bağdat'a gelerek komutayı devraldı. Townshend göreve geldikten kısa bir süre sonra 21 Mayıs'ta Amara alınmışken, 25 Temmuz'da Nasıriye alınacaktır.

Nureddin Bey, komutayı devralınca Ali Bey'i Kût'ül-Amâre'deki yedek kuvvetlerin komutasına atadı. Dicle komutanının çektiği telgraflar doğrultusunda Nureddin Bey, Dicle tümenini düşmanın baskını olmadan 1 Haziran 1915 tarihine kadar geri çekti. Ricat eden diğer birlikler ise suların taşması ve bataklıkların çok olması sebebiyle birlik düzeni hakkında sorunlar oluşmuştur.

Sakallı Nureddin Paşa

General Chares Thownshend

Özellikle Nehir vapurlarının bir kısmının bozuk olması kalanlar içinde yeterli kömür olmaması sebebiyle geri çekilmeler sırasında düzen daha da bozulmuştur. Düzeni bozulan birliklerde kopmalar meydana geldi. Kopan birliklerden bir kısmı aşiretlerin saldırılarına uğramıştır. Kötü şartlar altında geri çekilen Türk birliklerini kovalayan İngiliz birlikleri 340 esir, iki adet top ve birçok mühimmat ele geçirmişlerdir. Albay Nureddin Bey, ricat halinde disiplini sağlayamadığı için Dicle Tümen Komutanı Binbaşı Abdulhalim Bey'i görevden almıştır. Onun yerine Amare Mevki Komutanı Yarbay Seyfullah Bey'i getirdi.

Başkomutan Vekili Enver Paşa

Yarbay Seyfullah Bey'i, Gazaban aşireti ile irtibata geçip adı geçen aşiretten faydalanması için görevlendirmiştir. Albay Nureddin Bey, Amare'nin elde bulundurulmasının önemli olduğunu düşünüyor, bu yüzden de tertibat alıyordu. Sürekli bölge kumandanına makine başında emir vermektedir. 2 Haziran 1915 tarihinde İtfaiye Alayı bölgeye gönderilmiştir. Aynı gün de İngiliz birlikleri saldırıya geçmiştir. Towshend'in asıl hedefi Kût'ül-Amâre bölgesini ele geçirmektir. Bu saldırı esnasında yaklaşan düşman gemilerini gören halk paniklerken, ortamdaki yararlanan aşiret birlikleri de Türklere saldırmaya başlamıştır. Türk birlikleri bu durum karşısında geri çekilmeye başlamıştır. İngilizler mevkiye direniş olmadan girmişlerdir. Yarbay Seyfullah, Binbaşı Abdulhalim ve Amare Mutasarrıfı Asım Bey rıhtımda buldukları sırada İngiliz birlikler tarafından esir olarak ele geçirilmişlerdir.⁵

Binbaşı Ahmet Nuri Bey'in 3 Haziran 1915 günü Albay Nureddin Bey'e çekmiş olduğu telgrafi incelediğimizde yukarıda adı geçen kişilerin aşiretlerin eline geçmekten ziyade İngilizlere teslim olduklarını görürüz.⁶

Irak ve Havalisi Umum Komutanlığı tarafından 31 Mayıs 1915 tarihinde gönderilen İtfaiye Alayı, Kerha Grubu birlikleri şehri savunmak için gönderilmişse de birlikler şehre girememiş ve şehrin 15-16 km doğusunda bulunan bir mevkiye karargah kurmuşlardı.

Colmar von der Goltz

İngilizlerin şehre yaklaşması üzerine (1 Haziran 1915) geri çekilmişlerdir. İngilizlerin bu çekilişten haberleri olmamıştır. Türk birlikleri bahsettiğimiz muharebelerde 1773 esir, 300-400 kadar asker boğularak, 97 subay da esir veya kayıp olarak zayıf vermişlerdir. Albay Nureddin Bey, Amare'nin düşmesi üzerine Kût'ül-Amâre'nin savunulması için hareket etmeye başlamıştır. Albay Nureddin Bey, ordunun durumu hakkında şüpheye düştüğü ve hızlı kararlar verebilmek için orduyu yerinden idare etmek istemiştir.

Bu sebeple 4 Haziran 1915 tarihinde bir Depo Taburu ve bir Depo Süvari Birliği ile Bağdat'tan Kût'ül-Amâre'ye vapurla geçmiştir ve karargahını kurmuştur. Dicle Kerha Grubu kalan kuvvetleriyle beraber 9 Haziran 1915 tarihinde bölgeye gelmiştir. Albay Nureddin Bey, bozulan birlik düzenini ve disiplini sağlamak için disiplini ve itaati bozacak hareket edenlerin ölüm cezası alacağını bildirmekteydi. 27 Haziran 1915 tarihinde Kerbala'ya gelen Milletvekili Abdülmehdî gelmiş ve yaptığı konuşmalar ile halkın güvenini sarsmıştır.

Neticede bölgede isyan çıkmıştır. Nureddin Bey 28-29 Haziran 1915 tarihinde Kerbela'ya Ester-Süvari Taburunu gönderdi ve isyan bastırıldı. Neticede çıkan isyandan faydalanan İngiliz birlikleri Akike Şeddesini alarak Kerbela önlerine geldiler. Ardından çıkan Hille isyanından sonra İngilizler Kût'ül-Amâre'ye daha da yaklaştılar.

Bunun üzerine Albay Nureddin Bey 28 Haziran 1915 tarihinde bütün orduyu disipline sokmak ve eksikleri tamamlamak için Selman-ı Pak mevkinde çekmiştir. Dicle cephesinde geri çekilme başladığı için Başkomutanlık telaşlanmış ve bölgede 6. Ordu adıyla yeni bir ordu kurmuşlardır. 6. Ordu'nun başına ise felçli Alman Mareşal Von Der Goltz Paşa getirilmiştir.

Selman-ı Pak Muharebesi

İngiliz birlikleri ricat halinde olan Türk birliklerini sürekli takip ettiği için yorulmuştur. General Townshend 2 Kasım 1915 tarihinde Hind Hıdivine yazdığı mektupta bundan bahsetmektedir.⁷ Türk birlikleri İngilizlerin saldıracağını bildiği için önlem alıyorlardı. Selman-ı Pak'ta bulunan Türk birlikleri 736 Subay, 25027 er, 18090 tüfek, 44 top bulunuyordu. Aşiret üyelerinden kurulan birliklerin mevcudu ise 3606 süvari, 1985 piyadeden oluşuyordu. İngiliz birlikleri ise 13756 subay ve er, 10540 silah, 46 ağır makine tüfek ve 30 toptan oluşan bir kuvvete sahipti.⁸ General Townshend, 21 Kasım 1915 tarihinde genel taarruz emri verdi ve Selman-ı Pak muharebesini başlatmış oldu. Türk birlikleri Nureddin Paşa'nın verdiği emirler ile 22 Kasım 1915 tarihinde hazır duruma getirilmiştir. İngiliz birlikleri kuşatma çemberini genişletmeğe çalışırken 41. Türk tümeni hakkında, düşman cephesini yarıp düşmanı arkadan vurmak konusunda karar verilmiştir. Albay Nureddin Bey, 9. Alay'ı İngiliz çemberini yarma harekâtına, 7. Alayı da İngilizlerin sol kanadına sevk etti. Bu kararlar neticesinde İngilizlerin çevik kolu bozulmuş ve geri çekilmeğe başlamıştır. İngiliz generalleri tüm planı bu kuvvet üstüne kurduğu için planları tamamen çökmüştür. 23 Kasım 1915 günü kaybettikleri mevziler için İngilizler tekrardan taarruza geçmiştir. Bu taarruz da başarısız olmuştur. 22-26 Kasım 1915 tarihinde yapılan Selman-ı Pak Muharebesi'nde İngiliz birliklerinin yüzde otuzu imha edilmiştir.⁹ Bu yenilgi İngiltere ve Fransa'da hayal kırıklığı yaratmıştır. 29 Kasım 1915 tarihinde geri çekilme sürecinde süvari tugayı yanlış istihbarat verse de durum erkenden fark edilmiştir.¹⁰ General Townshend, muharebe için: " *Hiçbir Avrupalı asker, savunma savaşında iyice sipere girmiş olan Türk ile karşılaşamaz. Genel olarak Alman'ın inatçı olduğu kabul edilir. Ancak siper içinde Türk'ten geri kalmaktadır.*" Der.¹¹

Türk birlikleri 27 Kasım 1915 günü akşamı Dir'iye hattını aldılar. General Townshend, elinde kalan birlikleri 3 Aralık'ta Kût'ül-Amâre'ye çekmiştir. Townshend, askerlerin yorulduğunu görmüş ve genel karargâhtan takviye almak sözü ile burada kalmıştır.¹² Siperler ve yığınaklar yaptırarak savunma savaşı için hazırlanmaya başlamıştır.

Selman-ı Pak Muharebesi sonrası

Albay Nureddin Bey, 9 Aralık 1915 tarihinde Kût'ül-Amâre'nin ele geçirilmesi için taarruz emrini vermiştir. Yapılan saldırılar püskürtülmüştür. Von Der Goltz Paşa ile de anlaşamayınca görevden alınmıştır. Nureddin Bey'in yerine Enver Paşa'nın amcası Halil Bey (Kut) atanmıştır. Goltz Paşa tifüsten ölünce Halil Bey Irak Cephesi Komutanı olmuştur. 29 Nisan 1916'da Kût'ül-Amâre ele geçirilmiştir.¹³ General Townshend ve 13 binin üzerinde İngiliz askeri esir olarak ele geçirilmiştir. Hintli askerler Türk birliklerine yardım etmiştir.¹⁴

DİPNOTLAR

¹ Kemal Atatürk (Zeynep Korkmaz, haz.), Nutuk, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, 2006.

² Önder Duman, Birinci Dünya Savaşı, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara,2025, sf 97.

³ N. Fahri Taş,” Selman-ı Pak Meydan Muharebesi”, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sf 101-125,2018.

⁴ Necati Fahri Taş, Nurettin Paşa, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara,2025, sf 17.

⁵ A.g.e., sf 22.

⁶ A.g.e., sf 22 (ATASE Arşivi, Klasör: 3644, Dosya: 20, Fihrist: 1,4).

⁷ M.Larcher, Büyük Harpte Türk Harbi, cilt 2, Ötüken yayınları, İstanbul, sf 392.

⁸ Taş, A.g.e., sf 29.

⁹ Taş,A.g.e., sf 31.

¹⁰ Ülkü Fitnet Karşlı,” Selman-ı Pak Zaferinin Irak’taki Askeri ve Siyasi Boyutları”.

¹¹ Taş, A.g.e., sf 31.

¹² Duman,A.g.e., sf 98.

¹³ Dr. Harry Stuermer, 1. Dünya Savaşında 1914-1916 İttihat Terakki ve Almanya İşbirliği , Dorlion yayınları, Ankara,2023, sf 65. Cemal Avcı (vd.), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, cilt 1, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara 2022, sf 8. İlber Ortaylı, Yakın Tarihin Gerçekleri, Kronik yayınları, İstanbul,2021, sf 77. Emrah Safa Gürkan, Cumhuriyet’in 100 İsmi, Mundi yayınları, İstanbul,2023, sf 193-194

¹⁴ Mehmed Emin, Selman-ı Pâk Meydan Muharebesi Ktesifon ve Zeyli, Dersaadet matba-i askeriye, 1337.

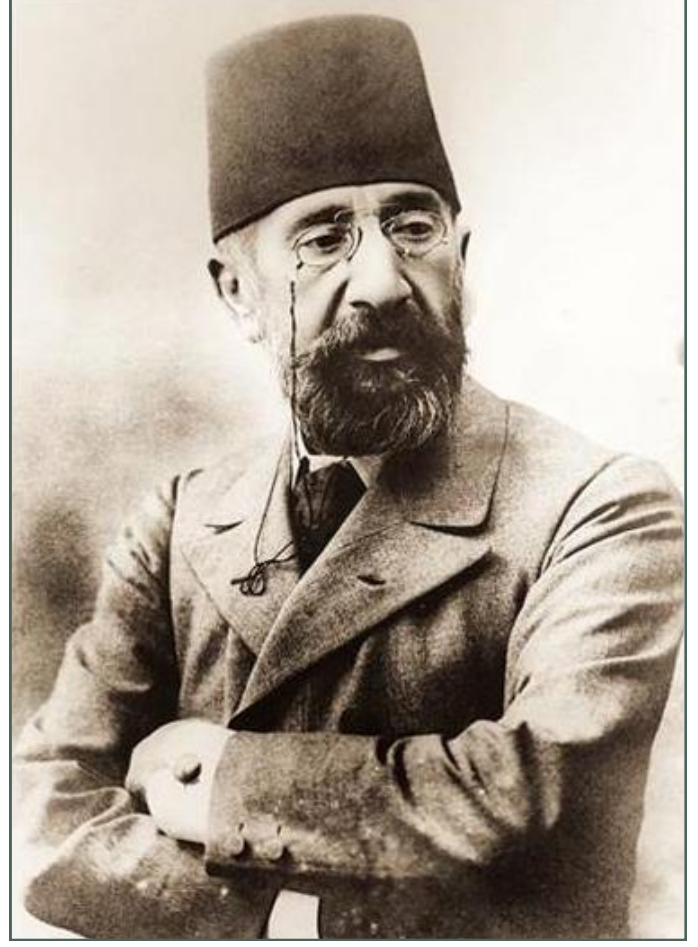
Ressam, Arkeolog ve Türk Sanatının Öncüsü: Osman Hamdi Bey

Osman Hamdi Bey, 19. Yüzyılda Osmanlı'nın 'Hasta Adam' olarak nitelendirdiği, kültürel mirasın yağmalandığı bir dönemde en orijinal ve çok yönlü isimlerinden birisi olmuştur. Sadece bir ressam değil, Türk müzeciliğinin babası, arkeolog, hukukçu ve idareci kimliklerini tek bir ömre sığdırarak Osmanlı modernleşmesinin sanat ve kültür alanındaki en önemli mimarı olmuştur. 1842 yılında İstanbul'da doğan Osman Hamdi Bey, devrin en önemli devlet adamlarından Sadrazam İbrahim Edhem Paşa'nın 6 çocuğunun en büyüğüdür.

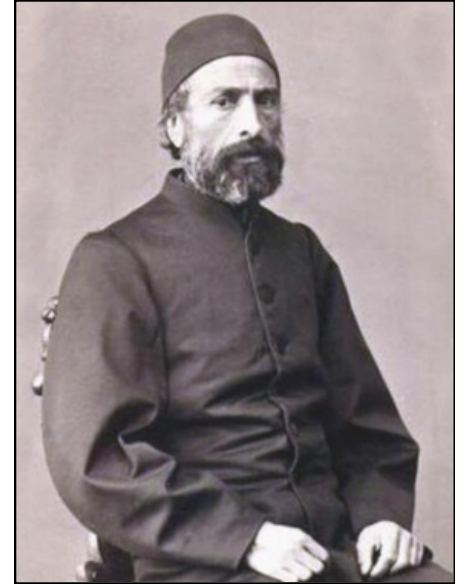
Edhem Paşa Osmanlı tarafından Avrupa'ya okumak için gönderilen ilk dört gençten biridir ve büyük elçi olarak Berlin ve Viyana'da bulunmuş, oğullarını da batı kültürünü tanıması için Fransa, Almanya ve Avusturya gibi yerlere eğitim almaları için gitmelerini teşvik etmiştir. Babasının teşvikiyle 1857 yılında hukuk okumak üzere Paris'e gönderilmiş, ama ruhen sanatkar olduğu için hukuk derslerinin yanında Güzel Sanatlar Okulu'nda (Ecole des Beaux-Arts) dönemin önde gelen ressamı Gérôme ve Boulanger'nin atölyelerinde çalışmıştır.

1869'da hem güzel sanatlarda hem de siyasal bilimlerde ilim irfan sahibi olarak İstanbul'a dönen Osman Hamdi Bey, Bağdat Vilayeti Umuru-ı Ecnebiye Müdürlüğü'ne atanarak Vali Midhat Paşa ile çalışma fırsatı buldu. Bağdat'taki bu görevi, onun imparatorluğun geniş sınırları içindeki şartları yakından görmesini ve siyasal tecrübe kazanmasını sağlamıştır. 1871'de İstanbul'a tekrardan döndü ve 'Teşrifat-ı Hariciye' müdür muavini oldu. Geleneksel bürokrasi anlayışından çıkarak uluslararası diplomatik kurallara uygun bir işleyiş benimsemiş olan bu meslekte pekâlâ başarılıydı.

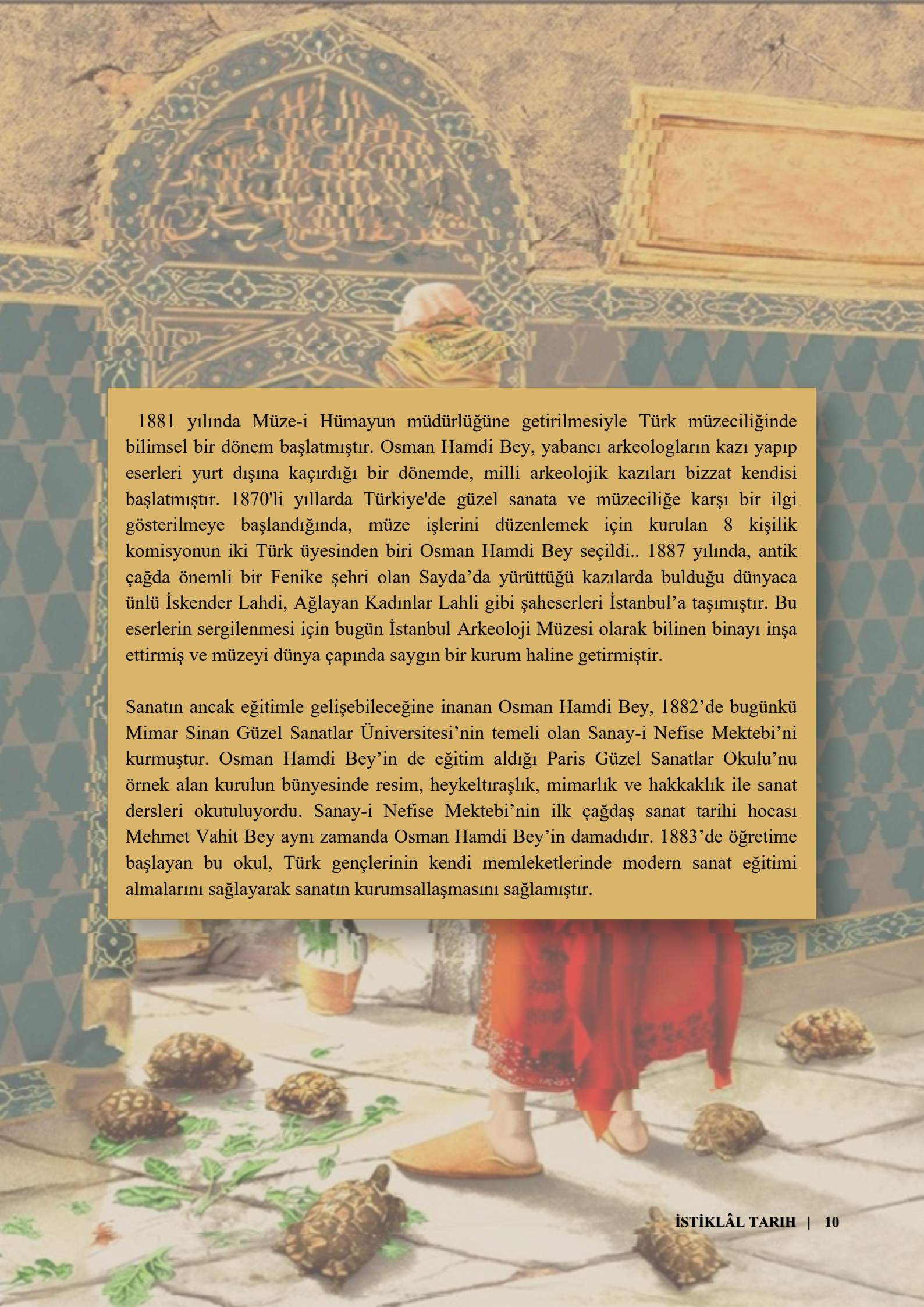
Sonraki yıllarda Paris ve Viyana uluslararası sergilerinde komiserlik yapmış ve Beyođlu Altıncı Daire Belediye Müdürlüğü gibi çeşitli bürokratik görevlerde de başarı göstermiştir.

Osman Hamdi Bey

İbrahim Edhem Paşa

1881 yılında Müze-i Hümayun müdürlüğüne getirilmesiyle Türk müzeciliğinde bilimsel bir dönem başlatmıştır. Osman Hamdi Bey, yabancı arkeologların kazı yapıp eserleri yurt dışına kaçırdığı bir dönemde, milli arkeolojik kazıları bizzat kendisi başlatmıştır. 1870'li yıllarda Türkiye'de güzel sanata ve müzeciliğe karşı bir ilgi gösterilmeye başlandığında, müze işlerini düzenlemek için kurulan 8 kişilik komisyonun iki Türk üyesinden biri Osman Hamdi Bey seçildi.. 1887 yılında, antik çağda önemli bir Fenike şehri olan Sayda'da yürüttüğü kazılarda bulduğu dünyaca ünlü İskender Lahdi, Ağlayan Kadınlar Lahli gibi şaheserleri İstanbul'a taşımıştır. Bu eserlerin sergilenmesi için bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi olarak bilinen binayı inşa ettirmiş ve müzeyi dünya çapında saygın bir kurum haline getirmiştir.

Sanatın ancak eğitimle gelişebileceğine inanan Osman Hamdi Bey, 1882'de bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin temeli olan Sanay-i Nefise Mektebi'ni kurmuştur. Osman Hamdi Bey'in de eğitim aldığı Paris Güzel Sanatlar Okulu'nu örnek alan kurulun bünyesinde resim, heykeltıraşlık, mimarlık ve hakkaklık ile sanat dersleri okutuluyordu. Sanay-i Nefise Mektebi'nin ilk çağdaş sanat tarihi hocası Mehmet Vahit Bey aynı zamanda Osman Hamdi Bey'in damadıdır. 1883'de öğretime başlayan bu okul, Türk gençlerinin kendi memleketlerinde modern sanat eğitimi almalarını sağlayarak sanatın kurumsallaşmasını sağlamıştır.

Osman Hamdi Bey'in Kabri

Osman Hamdi Bey, Türk resmine insan figürlü büyük kompozisyonları getiren ilk isimdir. Batılı bir eğitim almasına rağmen Batı oryantalistlerinin aksine Doğu'yu küçümseyen bir gözle değil, Türk kültürünü, mimarisini ve kıyafetlerini büyük bir görkemle resmetmiştir. Eserlerinde genellikle kendini ve yakınlarını model olarak kullanmış, tablolarında derviş, hoca veya türbedar figürlerine bizzat kendi yüzünü vermiştir.

En ikonik eserlerinden biri olan Kaplumbağa Terbiyecisi (1906), ülkesindeki kültürel ve zihinsel değişimin zorluğuna dair alegorik bir mesaj taşır. Osman Hamdi Bey'in bu hayvanları metafor olarak kullandığı ve bir sembol olarak rastgele seçmediği düşünülmektedir. (Uzun, Akengin, 2024) İlk bakışta dikkat çeken kaplumbağalar, yavaş hareket etmeleri ve sert kabukları nedeniyle, bu tabloda eğitimin ne kadar zor olduğunu simgeler. Bu zorluğa rağmen onları eğitmeye çalışan dervişin belinin eğik çizilmesi ise, onun bu sorumluluğun ağırlığını hissettiğini ve biraz da umutsuz olduğunu gösterir.

Sonuç olarak Osman Hamdi Bey, 24 Şubat 1910 tarihinde Kuruçeşme'deki yalısında vefat ettiğinde ardında sadece tablolar değil, modern Türkiye'nin kültürel kimliğini şekillendiren sarsılmaz müesseseler bırakmıştır. O, Osmanlı İmparatorluğu'nun en zorlu dönemlerinde vatanına hizmet etmek için devamlı çalışarak arkeoloji, müzecilik ve sanat eğitimi alanlarında devrim yapan bir öncüdür. Onun en büyük zaferi 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi ile bu toprakların kültürel mirasının yurt dışına çıkarılmasını engelleyen hukuki bir sınır çizmesidir. Bu nizamnameyle yaklaşık yüz yıl boyunca geçerli olacak bir temel oluşturulmuştur. Eski eserlerin tamamıyla devlete ait olduğu anlayışı benimsenmiş ve bu doğrultuda pek çok değişiklik yapılmıştır.

Vasiyeti üzerine çok sevdiği Eskişehir'deki malikanesinin içinde, iki isimsiz Selçuklu mezar taşının gölgesinde yatan Osman Hamdi Bey, bir ömre binbir yaşam sığdırabilen nadir şahsiyetlerden biri olmuştur. Bugün Türk sanatının ulaştığı her noktada onun ileri görüşlülüğünün izlerini görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Uzun, Buse, ve Gültekin Akengin. 2024. “Kaplumbağa Terbiyecisi Tablosunda Kaplumbağa Alegorisi”. Akademik Sanat, sy 22: 31-41. <https://izlik.org/JA49ZG38HG>.

Mansel, Arif Müfid. 1960. “Osman Hamdi Bey”. BELLETEN 24 (94): 291-302. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1262468>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. “Osman Hamdi Bey.” Kültür Portalı. Erişim 24 Nisan 2026. [Kültür Portalı sayfasına git](#)

Berlin Senedi ve Afrika'nın Sömürgeleştirilmesi

Emir Batın Ayvacioğlu

Sömürgecilik ya da "Colonialism", kısa açıklaması ile üstün bir devletin kendinden güçsüz ya da kendine denk görmediği devletlerin denizaşırı olarak tüm yerüstü ve yeraltı kaynaklarından faydalanmasıdır. Genelde bu işlemin ilk ne zaman başladığına bakılırsa, farklı yöntemlerle Antik Roma ve Eski Yunan dönemlerine kadar gitmektedir. Ama sömürgecilik tıpkı insanın kendisi gibi değişime uğramıştır. Bu değişimlerin incelenmesi uzun bir konu olmakla birlikte, 18. ve 19. yüzyıl sömürgeciliğinden çok büyük farklılıklar içermektedir. Bu makalenin konusu; 19. yüzyılın sonunda yaşanan Berlin Batı Afrika Konferansı ile Afrika'nın nasıl hızlıca sömürgeleştirildiğine kısaca bir bakış açısı sunmayı amaçlamıştır.

Bu anlamda ilk olarak sömürgeci güç Avrupa'nın nasıl bu konuma geldiği incelendiğinde; Avrupa devletlerini bu konuma getiren ilk halka, Coğrafi Keşifler ile başlayan 15. ve 16. yüzyıl sömürgecilik dönemi ve Avrupa'nın dış dünyaya açılımıdır. Bu dönemde Afrika'nın durumu ise, aslında Portekizli kâşifler tarafından keşfedilen sahil kısımları hakkında bilgiler bulunmakla birlikte, sadece sahillerde kurulan ticaret üsleri ile sınırlı kalan sömürgecilik faaliyetleri ve Amerika'daki sömürgeler için yapılan köle ticareti ile öne çıkmıştır.

Bu sistem veya gidişat, Afrika'da 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Avrupalılar Afrika'ya gelmiş ama sahil kesimlerinde kalmış ve iç kesimlere ilerlememişti. Fakat bu durum Napolyon Savaşları'nın ardından; Sanayi İnkılabı'nın getirdiği hammadde ve yeni pazar ihtiyacının doğurduğu devletsel etmenler ve Afrika'ya giden Avrupalı misyonerlerin yaptığı keşif gezileri ile değişmiş, Avrupalıları Afrika içlerine doğru ilerlemeye itmiştir.

1875 yılına gelindiğinde ise Avrupalı devletlerin, özellikle İngiltere ve Fransa'nın Afrika kıtasına ilgisinin artmasına rağmen bu yıllarda Afrika kıtasının Avrupalı devletler açısından pek de sömürge haline gelmediği görülmektedir. Avrupalıların bu yıllardaki Afrika faaliyetleri hâlâ kıyı kesimlerine yerleşmekten ve misyonerler ile coğrafya dernekleri aracılığıyla geziler düzenleyerek kıtayı keşfetmeye başlamaktan ibarettir. Bu anlamda 1875 yılında Afrika hâlâ özgür ve Batılı/Avrupalı devletlerce ele geçirilmemiş bir bölge konumunu korumaktadır.

Ancak bu durum 1882'de, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne bağlı Mısır Hidivliği'ni işgal etmesi ile değişmiştir. İngiltere, Mısır ve Süveyş Kanalı'na hâkim olarak Akdeniz'den Kızıldeniz'e ve Hint Okyanusu'na giden deniz yollarına hâkim olduğu gibi aynı zamanda Nil Nehri'ne de hâkim olmuştu. Bu nehir, İngilizlerin Afrika sömürgeciliğindeki ana temel taşı oluşturacaktı. Bu anlamda İngilizlerin Afrika'yı hızla sömürgeleştirme açısından en önemli adımı atan kişiden bahsetmemek olmaz: David Livingstone. Kendisi Nil'in kaynağını bulmak için keşif gezileri düzenlemiş ve hatta İngiliz devleti tarafından destek almıştır. David Livingstone'un başlattığı sömürgeleşme yolu ya da yöntemi, İngilizler için şu şekilde gelişmiştir: Nil Nehri'ni takip ederek Afrika'nın güneyine inme politikası veya aslında 1600'lü tarihlerde Hollanda kolonisi olan Cape Town'a (Güney Afrika'nın 1815 Viyana Kongresi sonucu İngiliz toprağı olan kısmı) ulaşma politikası. Aslında İngilizler, Coğrafi Keşifler'den beri bilinen ve sadece kıyı kesimlerine yerleşilen Afrika kıtasının içlerine doğru genişlemeyi başlatmıştı ve onların bu hareketi diğer Avrupalı devletleri de etkilemişti.¹

İngilizler, David Livingstone'un keşifleri ile Afrika hakkında birçok bilgi edinmiş ve bu bilgileri iyi kullanmışlardı; bu şekilde Afrika dünyaya açılmıştı. Bu anlamda Avrupa'da aslında bir kriz doğdu: Afrika nasıl paylaşılacaktı, kim nereyi nasıl alacak ve neye göre alacaktı? Bu durumun aslında erken bir Birinci Dünya Savaşı'na bile neden olma ihtimali bulunması bakımından, 19. yüzyılın son çeyreğinin en önemli konusu haline gelmesi kısa sürmüştü. Bu durumun çözümü ise beklenmedik bir isimden gelmiş olmasıyla ilk bakışta kafa karıştırıcıdır. Ama genel anlamda büyük Avrupa diplomasisi incelendiğinde çözüm, tam da konunun neden olabileceği sonuçlara en çok karşı çıkan kişiden; Alman İmparatorluğu Şansölyesi Otto von Bismarck'tan gelmişti.

Otto Von Bismarck

Bunun sebebi ise Bismarck'ın politikaları incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Bismarck, Alman birliğini sağladıktan sonra Avrupa'da büyük savaşların çıkmasını önleyici bir politika geliştirerek, yeni kurulan Alman birliğinin istikrarlı ilerleyişinin, komşu ve Avrupa kıtası devletlerinin de yaşayacağı bir savaş ile zarar görmesini engelleme politikası gütmüş ve bir huzur ortamı yaratmak istemiştir. Ama aynı zamanda kendisi görevde olduğu sürece Almanya'nın asla sömürgesi olmayacağı ifadesini parlamentoda yaptığı konuşmalarda belirtmesi; onun bir sömürge anlaşmazlığını çözüme bağlama konusunda en istekli lider olmasıyla yine de bir tezat oluşturmaktadır.²

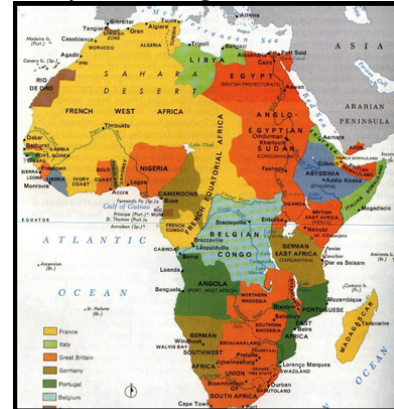
Berlin Konferansı 1884 sonunda toplanmış olup, 1885 başında bir karar olarak "Berlin Senedi"ni imzalamıştır. Bu konferansa Avusturya-Macaristan, Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, İtalya, Hollanda, Portekiz, Rusya, İspanya, İsveç-Norveç Krallığı, Osmanlı Devleti ve ABD olmak üzere on dört devlet katılmıştır. Devletler incelendiğinde aslında bazılarının Afrika'da toprağı bile yoktur, ama Afrika'nın toprak paylaşımında söz sahibi olmak istedikleri ortadadır. Her devletin burada bulunma sebebi farklı olmakla birlikte, her birinin sebebi ve etkisi uzun araştırma konuları olduğundan başka bir zamanın konusudur.

Berlin Senedi öncesi Afrika'ya bakıldığında; Libya'daki Osmanlı Devleti'ni saymazsak kıtada İngiltere, Fransa ve bir anlaşmazlığı çözmek için Kongo bölgesini alan Belçika harici bir Avrupalı devlet bulunmamakla beraber, kıtanın sömürgeleşmesi çoktan başlamış bulunmaktaydı.

Berlin Senedi sonrası ise Almanya bile Afrika'ya girmiş ve bazı Avrupalı devletler Afrika'dan kazanımlar elde etmişlerdir. Fakat Berlin Senedi'nin Afrika sömürgeleşmesindeki en büyük etkisi "Fiili İşgal Prensipleri" olmuştur. Bu prensip, artık Afrika'da bir toprağın sizin olması için orada hak iddia etmenizin yetmemesi, orayı fiilen işgal etmenizin şart koşulması idi. Bu kural Afrika'nın paylaşımında, artık bir bölgeyi "benim" diyerek sahiplenmenin mümkün olmayacağı, oraya gidip işgal edilmesi gerektiği şartını sunmuştur. Ayrıca hiçbir Avrupalı devlet, diğerlerine haber vermeden bir bölgeyi işgal etmeyecekti; yani Avrupalılar ortaklaşa bir şekilde Afrika'yı parçalayıp işgal edeceklerdi.³

Bununla birlikte Afrika'da bir işgal yarışı başlamış ve Avrupalı devletler bu işgalleri desteklemek için birçok şirket kurmuştur. Bunların en ünlüsü, Kongo'da Belçika Kralı II. Leopold tarafından kurulan şirket ve yapılanmalardır ki bu şirket, Afrika'daki en kanlı faaliyetleri yapan kuruluş olmuştur. Bu anlamı ile fiili işgal kuralına dayanarak; Fransa Nijer Nehri'ni takiben Afrika'yı sömürgeleştirmiş, İngilizler zaten Mısır işgali ile Nil'i takip ederek güneye inmeye başlamış, Portekiz ise zaten Coğrafi Keşifler'den kalma sahil kolonilerini genişletmeye başlamıştı. Ancak en büyük ve beklenmedik atılım Almanya'dan gelmişti.⁴

Afrika Sömürge Haritası

AFRİKA'NIN PAYLAŞIMI

İngiltere ve Fransa'nın Berlin Senedi öncesinde Afrika'da yayılmaya başladığı zaten ortadaydı. Belçika da bu duruma iki önemli faktörle girmişti: Birincisi Kral Leopold'un Afrika kıtasına olan merakı, ikincisi ise Kongo bölgesinin kime kalacağı tartışmasında İngiltere, Fransa ve Almanya'nın anlaşmazlığıydı. Aslında yine büyük bir krize neden olmadan çözüm yoluna gidilerek bu bölge Belçika Kralı'na bırakılmış olup, Berlin Senedi sonrası bu bölgede bir yapılanma kurulmuş oldu.

Aslına bakıldığında Kongo bölgesi, Berlin Konferansı'nın ana toplanma nedeni olan konu olması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Konuyu açıklamak gerekirse; Berlin Senedi'nin imzalandığı ve kabul edildiği konferans, "Berlin Batı Afrika Konferansı" olarak toplanmış ama bütün bir Afrika'yı kapsayacak kararlar alınmasıyla bitmiştir.

Evet, 1882'den sonra Afrika Avrupalı ve Batılı devletlere açılmıştı ama bu yeni toprakların paylaşım sorunu ilk kez Kongo'nun kime ait olduğu konusunda göz önünde bir soruna dönüşmüştü. Batılı devletler zaten Afrika konusunda bir araya gelmişken, Afrika kıtasını nasıl paylaşacaklarını da kararlaştırmaya karar vermiş olmalı ki, bu senet sonrası Afrika hızla sömürgeleşti.

Almanya ise, Bismarck'ın ne kadar sömürge karşıtı tutumu olsa da ve onu Afrika'da sömürge elde etme konusunda uzun süre geri tutsa da; Berlin Senedi sonrası Afrika'ya giden Alman seyyahlar, Afrika'ya ilgisi artan Alman halkının istekleri ve Alman İmparatoru II. Wilhelm'in bir sömürge gücü olma arzusu Almanya'yı Afrika'da sömürge toprakları elde etmeye itmiştir.

Bu politika gereğince Almanya; Batı Afrika'da Kamerun ve Togo, Güney Afrika'da Namibya, Doğu Afrika'da ise Zanzibar Sultanlığı (günümüz Tanzanya) sömürgeleri kurarak Afrika'nın paylaşımına katılmış oldu.⁵

Belçika Kralı 2. Leopold

Ve böylece Afrika Batılı devletlerce sömürgeleşmiş oldu. Bu aslında sadece bir toprak paylaşımından fazlası olarak görülmelidir. Berlin'de toplanan konferansta, koca bir kıtanın kaderini neredeyse 100 yıl boyunca derinden etkileyecek bir karar alınmıştı. Ama bu karar alınırken Afrika kıtasında bulunan irili ufaklı devletlere veya herhangi bir insan topluluğuna sorulmadı; büyük ihtimalle ki bundan haberleri dahi yoktu. Bu anlamı ile aslında bir grup devlet sadece güçlü olduğu için bir araya geldi, önlerine haritayı açıp o kıtanın sakinlerine sormadan o kıtayı paylaştırdılar. Bu şekilde belki de Afrika'nın günümüzde yaşanan ve devam eden sorunlarının temeli atılmış oldu. Bunun için 1885 Berlin Senedi, hukuksal açıdan sorgulanması gereken bir karar ve bir belge olmalıdır. Ama yine de böyle bir antlaşmanın yapılma zamanı, durumun daha acı verici olmasını sağlamaktadır.

Tam 19. yüzyılın sonlarında, Avrupa'da Liberalizmin getirdiği insan haklarının açıkça desteklediği bir dönemde, bu fikirlerin en büyük destekçisi olan ülkelerin dâhil olduğu bir konferans toplanıyor ve bu devletler toplu bir şekilde bir kıtanın kaderine onlara sormadan karar veriyorlar. Bu da bize Emperyalizmin karanlık ve acı yüzünü gösteriyor. Kongo konusuna daha ayrıntılı bakacak olursak; Kongo, Belçika Kralı Leopold sayesinde Belçika'nın olmuştur. Leopold, Avrupa'da kurulan bazı coğrafya derneklerine üye olup Afrika'daki gezilere katılmış bir kişiliktir. Yaptığı girişimler ve küresel diplomasinin ona sağladığı avantajlarla Kongo'yu kolonileştirmiş ve onu kendi şahsi malı ilan ederek "Kongo Serbest Devleti" olarak yönetmiştir. Aslında yapısı gereği tek ve biricik bir koloni yönetimine sahip bir bölge olmuştur. Leopold, Kongo'nun her türlü kaynağını sömürme konusunda geri kalmayıp burada maden şirketleri kurmuş; ayrıca kauçuğun değerlendirilmesi ile bunu toplamak için insanlık dışı yöntemler kullanmasıyla Kongo'da bir insanlık dramı yaratarak Afrika sömürgeciliğinin en sert yönetimini ortaya koymuştur.⁶

Peki Avrupalı ve Batılı devletler bu görüşleri ve politikaları uygularken, o zamanın Türk devleti olan Osmanlı Devleti'nin Berlin Senedi'ne ne tepki verdiğine kısaca bakarsak: Osmanlı Devleti, konferansın toplanacağı hakkındaki bilgileri 1884 yılında İspanya aracılığı ile öğrenmiş ve Hariciye Nezareti elçiliklerine yazılar göndererek Avrupalı devletlerle iletişime geçmiştir. Konferansın konusunu öğrendikten sonra bu konferansın Afrika'da belirleyici olacağını anlamışlar ve İngiltere aracılığı ile bu konferansa neden Rusya ve Avusturya gibi Afrika'da ilgisi olmayan devletler katılırken kendilerinin katılmadığını sormuşlardır. İngiltere hükümeti ise Osmanlı hükümetine konferansa katılmak için müracaat etmesini ve kendisinin bu katılma konusunu destekleyeceğini belirtmiştir.

Zaten Osmanlı Devleti 1856 Paris Antlaşması sonrası Avrupalı ve büyük bir devlet olarak kabul edildiği için buna katılması normal olarak görülüyordu. Yine de Osmanlı Devleti'nin konferansa katılması kolayca olmadı. Sonuçta Osmanlı Devleti, Sait Halim Paşa'yı delege olarak Berlin Konferansı'na göndermiştir.

Sait Halim Paşa'nın görevi, temelde misyonerliği (ki bunu Trablusgarp topraklarında engellemek için) ve Nil kaynaklarının kullanımı hakkında yapılacak görüşmeleri idare etmektir. İşin sonunda Osmanlı devleti ve hükümeti kâh istediğini aldı ya da alamadı ama sonucunda Avrupalıların Afrika'yı sömürgeleştirmesini kabul etti. Belçika Kralı Leopold'un Kongo'yu almasını onaylamakla beraber Berlin Senedi'nin tüm prensiplerini de kabul etmiş oldu.⁷

İşin sonunda Berlin Konferansı'nda Berlin Senedi kararlaştırılmış ve onaylanmıştı. Zamanın tüm güçlü devletlerince artık Afrika kıtası paylaşılacak bir pasta olmuş; bunu Afrika kıtasına "medeniyet götürme" çatısı altında, bir kurtarıcı edası ile yaparak kıtanın içlerine doğru yayılmalarına hız kazandırmışlardır. Bu durum öylesine bir korkunçluk kazanmıştı ki, daha önce Avrupa ve Batılı devletlerin hiç bu kadar hızlıca bir sömürgecilik politikası uyguladıklarının emsali bulunmamaktadır. Buna örnek olarak; 1875'te Afrika'nın %10'u koloni ve sömürgeleşmişken, bu oran 1890'lı yıllarda %90 oranlarına çıkmış ve bu korkunç tabloda bir kıta neredeyse tamamen kıta dışı güçler tarafından ele geçirilmiş duruma gelmişti.

Sait Halim Paşa

Diğer yandan Berlin Senedi, Afrika kıtasının kolonileşmesine büyük bir hız kazandırdı ama asıl amacı olan Afrika'nın paylaşımı konusunda çıkacak sorunları önleme hususunda pek de başarılı olmamıştır. Avrupalı ve Batılı devletler kendi koydukları kurallara ve kaidelere uymamış, kendi devlet çıkarlarını önde tutarak yine sorunlara neden olmuştur. Buna en büyük örnek ise, kimin nereyi alacağı konusunda durmaksızın çıkan tartışmalar ve toprak paylaşımının neden olduğu sorunlardır. Bir yandan da bu, aslında Almanya'nın Afrika'da sömürge almasını sağlayan ana etmenlerden biridir. Diğer etmenlerin yanında, Almanya Berlin Senedi'nin kurucusu olduğu için bölgeye girmek zorunda kalmıştı.

Ama tüm bu sorunların ana etmenine bakarsak, Fransız-İngiliz çekişmesidir. Bu iki güçlü devletin Afrika paylaşımında yaşadığı çekişmeler kıtanın kaderinde belirleyici olmuştur ve aynı zamanda Belçika ve Almanya gibi devletlerin Afrika kıtasına yerleşmesini sağlamışlardır. Yine bu iki devletin çatışmaları sonunda bir krize dönüşmüş ve bu krize "Faşoda Krizi" denmiştir. Bu olay günümüz Sudan'ında Faşoda bölgesinde 1898'de yaşanmış; burada Fransız ve Anglo-Mısır ordusu karşı karşıya gelmiştir ve bu İngilizler açısından büyük bir sorundu. Aslında Fransa Berlin Senedi'ne uygun hareketler yapmıştı ama Fransa'nın Nil Deltası'na yaklaşması İngiltere için bir tehditti ve bu sorun bir krize dönüştü. İngiltere'nin Fransa'yı baskılamaya başlaması ile bir savaş çıkma ihtimali ortaya çıkmıştı. Bu da gösteriyor ki, Berlin Senedi ile Bismarck'ın kurmak istediği kusursuz barış misyonu pek de başarılı olmamıştı. Krizin sonuna gelirse, Fransa geri adım attı ve 1899'da Sudan'dan çekildi. Bu olay, Afrika sömürgeciliğinde Birinci Dünya Savaşı'nı saymazsak savaşa en yakın olay olarak bahsedilebilir.⁸

Tüm bunların ardından artık Afrika sömürgeleşmiş, bu asıl kısım yirmi yıl gibi kısa bir sürede olmuş ve bir kıtanın kaderi başka güçler tarafından çizilmişti. Günümüzde hâlâ Afrika'da devam eden tüm sorunların, aslında 1885'te imzalanan Berlin Senedi ile doğrudan ya da dolaylı yoldan bir bağlantısının bulunabilme ihtimali; bu kararın insanlık tarihinin en büyük dramlarından birkaçının temelini oluşturduğunu kabul etmemizi zorunlu kılıyor. Aynı zamanda bir ders çıkararak, bu gibi kararların bir daha alınmasını ve uygulanmasını önlemek için girişimlerde bulunmak zorundayız.

DİPNOTLAR

¹ Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914) (İstanbul: Kronik Kitap, 2025),417.

² Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914) (İstanbul: Timaş Yayınları, 2025).

³ Gürsoy Şahin, “Afrika’nın Sömürgeleştirilme Sürecinde Berlin Konferansı (1884-1885) ve Afrika Basınına Yansımaları,” History Studies X, no. 1 (2018): 247–268, <https://www.historystudies.net/dergi/afrikaninsomurgelestirilme-surecinde-berlin-konferansi-1884-1885-ve-afrika-basinina-yansimalari201802b101ef8.pdf>

⁴ Gürsoy Şahin, “Afrika’nın Sömürgeleştirilme Sürecinde Berlin Konferansı (1884-1885) ve Afrika Basınına Yansımaları,” History Studies X, no. 1 (2018): 247–268, <https://www.historystudies.net/dergi/afrikaninsomurgelestirilme-surecinde-berlin-konferansi-1884-1885-ve-afrika-basinina-yansimalari201802b101ef8.pdf>.

⁵ Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914) (İstanbul: Kronik Kitap, 2025),419.

⁶ “Leopold II,” Encyclopaedia Britannica, erişim tarihi Nisan 27, 2026, <https://www.britannica.com/biography/Leopold-II-king-of-Belgium>.

⁷ “Afrika’nın Sömürgeleştirilmesi Karşısında II. Abdülhamid Yönetimi: 1884-1885 Berlin Konferansı ve Kongo Örneği,” Teori Dergisi, Nisan 2019,69-82.

⁸ Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914) (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010),432-434.

Selanik hemen hemen her açıdan kozmopolit hüviyete sahip bir Osmanlı şehriydi. Bu ortam farklı din, kültür ve milletlerin oluşturduğu renkli bir balkan kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştı. Rusya'nın panslavizm politikası ve Fransız İhtilali'nin etkileriyle birlikte kazan gibi kaynamaya başlayan balkan toprakları ufak bir kıvılcım görmeyedursun hemen tutuşmaya meyletmişti. İşte bu ortamda 1875 yılında Hersek İsyanı patlak verdi. Daha bölge yatıştırılmamışken bölgeden yaşanan bir olay Hersek'te olan yangının benzerinin Selanik'te çıkmasına ve "Selanik (Kız) Olayı" diye bildiğimiz o elim olayın yaşanmasına neden olacaktı.

Selanik

Olay Selanik'in Avrethisar kazasından Stephana (İstefana, Helena) isimli bir Bulgar kızınının, aşık olduğu bir Müslüman ile evlenebilmek için ihtida etmek üzere Selanik Garı'na gelmesiyle başladı.¹

Olay milletlerarası bir boyuta ulaştığı için çeşitli spekülasyon ve farklı anlatım tarzlarına maruz kaldı. Mesela, Stephana'nın dinini değiştirmesinin nedeni bile farklı farklı sebeplere bağlanmıştı. Örneğin, kimi iddia sahiplerine göre kız çeşmeden su alırken kaçırılmış ve Stephana'nın Müslüman sevgilisinin annesi tarafından Müslümanlaştırılmıştı. Diğer bir iddiaya göre ise, kız Müslüman bir toprak ağasının evinde hizmetçilik yapmak istiyordu bunun gerçekleşmesi için de ihtida olmayı kabul etti. Paris merkezli Le Temps'in yaptığı habere göre ise Kız hamile kalmış ve bu günahı örtmek için din değişip evlenme yolunu tercih etmişti. Bu iddiaların uzun hâlini ve tahlilini Firdevs Çınar'ın makalesinden inceleyebilirsiniz.²

Görünürde ise olayın başlangıcı kızın din değiştirmek istemesi fakat annesinin onayını beklemeden sevgilisinin evine kaçmasından ibaretti. Ertesi gün kız resmi işlemleri tamamlamak için tren garına gitti ve Selanik istikametine doğru yol aldı. Tesadüf mü yoksa planlı mı bilinmez ama Stephana'nın annesi de aynı trene binmişti yol boyunca kızını kararından döndürmeye çalıştı fakat fayda etmedi. Daha önce Bogdantsi'den din değiştiren olmamıştı bu yüzden kızın annesi olacaklardan endişe duyuyordu. Nitekim Cuma günü akşamı Selanik'e varan tren bir grup Yunan tarafından karşılandı. Olayı haber aldıkları için gelmişlerdi ve amaçları kızın hükümet konağına gitmesini engellemekti. Bu çekişme ortamında gerilim bir anda arttı ve kargaşa çıktı. Kalabalık, kızın elbiselerine hücum etmiş Amerikan konsolosluğu Lazarro kızın at arabasıyla konsolosluğa kaçırmıştı. Kızın hayati önemini önemseyen zaptiyeler Amerikan Konsolosluğunda kızın güvende olacağını düşünmüşler ve kızın Başkonsolosluğa götürmüşlerdi. Çeşitli basın organları olayı Hristiyan bir kızın Müslümanlar tarafından zorla camiye kaçırılması olarak lanse etse de durum bunun tam tersiydi. İhtilafli olan konulardan bir diğeri de kızın yaşıydı. Kız için tayin edilen yaş 10 ile 23 yaş aralığındaydı ve bu konu üzerinden bolca spekülasyon yapılmış ihtidanın meşru olmadığı savunulmuştu.³

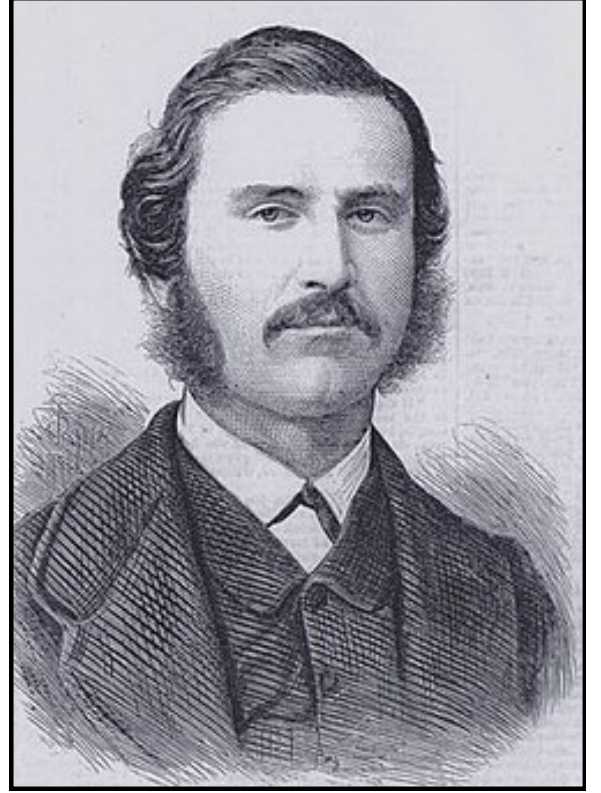
Olay incelendiğinde her kesimin farklı yöne çektiği rahatlıkla görülüyor. Özellikle annenin çelişkili ifadeleri ve köy eşrafının tutarsız tepkileri ciddi şüpheler uyandırıyor. Lazarro tarafından zaptiyelerin elinden alınan kız Lazarro'nun evine (konsolosluğa) götürüldü. Kızın götürülürken feracesinin yırtılması Müslüman halk tarafından tehdit olarak algılandı ve örgütlenmeler başladı. Ertesi gün Selanik Valisi olayları yatıştırmak için kızın konsolosluktan istedi fakat Konsolosluk kızın orada bulunmadığı yalanını söyledi ve vermeyi reddetti. Bunun üzerine, örgütlenen kızgın halk saatli camide toplandı ve Amerikan Konsolosluğuna saldırıp kızını kurtarmayı hedefledi.

Hararetin bu derece yükseldiği bir anda Fransız Konsolos Moulin ve Alman Konsolos Abbott camiye geldi ve Zabıta Bölük Ağası Hüsnü Efendi'nin uyarılarına rağmen içeri girdiler. Alman Konsolosun da kızını kaçırma işinin içerisinde olduğu söylentisi yayılınca galeyana gelen topluluk iki konsolosu da orada katletti.⁴ Olayların bu denli büyümesi üzerine İngiliz Konsolosu olaya müdahalede bulundu ve Müslüman olan Bulgar kızını hükümete etti ve olaylar sona erdi.

Öldürülen iki konsolosta Lazarro'nun kız kardeşleriyle evliydi. Olayın baş sorumlularından olmasına rağmen olaydan kolayca sıyrılan Lazarro Ruslara tabi ve Vodina kökenli bir Rum'du.

Bu olaydan sonra İngiltere'nin istediği sert tedbirler uygulanmıştı. Almanya ilişkilerin zedelenmesine izin vermezken İngiltere'de tedbir önerisi haricinde çok bir müdahalede bulunmadı. Rusya tedbirleri yeterli bulurken Fransa biraz daha diretecektir.⁵

Basit gözükken bu olay bazı devletlerin konsolosunu ve azınlığını korumak için bölgeye müdahalede bulunmasına neden oldu ve bölge Osmanlı hakimiyetinden düvel-i muazzamanın insiyatifine doğru kaymaya başladı.

Henry Abbott

Jules Moulin

Özellikle Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan akımlar bütün dünyada olduğu gibi balkan coğrafyasında da etkisini göstermiştir. Rusya'nın pan-slavizm politikasıyla bölgeye hakim olma çabaları ve azınlıkları silahlandırması. Bunun akabinde Avusturya'nın pan-cermen politikaları kozmopolit olan bölgeyi siyasi çıkmazın içerisine sokmuştur. Bölgede çıkan isyanlar, Selanik Kız Vakası ve Er Halim olayı gibi hadiseler düvel-i muazzama denilen hakim güçlerin bölgede ne derece aktif olduğunu ve türlü tertibatlarda bulunduğunu açık bir şekilde gözler önüne seriyor. Yaşanan bu olaylar oyun kurucu devletlerin siyasi spekülasyonlarına maruz kaldığı için kısa bir şekilde anlatıp geçmek pek mümkün olmuyor. En öz halini sizlere aktardım fakat bu meselelerin hayati öneme haiz olduğunu ve en ince ayrıntılarına kadar araştırmanızı tavsiye ettiğimi belirtmek durumundayım. Mesela ben, Konsolosların camide iken takındığı tavrı ve Lazarro'ya gönderdikleri mesajı burada detaylı bir şekilde anlatmadım fakat bunlar son derece önemli detaylardır. Balkanların kaybı bizler için pek zor ve yıkıcı olmuştur. O halde bu süreçteki en önemli birkaç olaya mucibince eğilmek aslında bir vazifedir.

DİPNOTLAR

¹ Muzaffer Tepekaya. "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)" Belleten 77, no. (2013): 1031-1070. <https://doi.org/10.37879/belleten.2013.1031>.

² Firdevs Çınar, Fransız Basınında Selanik Olayı (1876) (Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2025), 39.

³ Selahattin Bayram, "Selanik Vakası'nın Selanik Bölgesindeki İhtida Hareketlerine Etkisi (1876-1912)," Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research 19, no. 132 (2026): [kullandığın sayfa numarası], DOI: 10.17719/jisr.2026.112217.; Firdevs Çınar, Fransız Basınında Selanik Olayı (1876) (Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2025), 59.

⁴ Belleten 77, no. 280 (Aralık 2013): 1031–1070, DOI: 10.37879/belleten.2013.1031.

⁵ Zabir Acer, "Selanik Vak'ası'nın Ortaya Çıkışı ve Tepkiler (1876)," Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 88 (2026): 5–6, DOI: 10.51290/dpusbe.15774611.

A historical photograph of Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, standing on the deck of a ship. He is wearing a green suit and is holding the hands of a young child sitting on a swing. The child is wearing a light-colored sweater. In the background, there are other people, including a man in a dark blue uniform and a woman in a brown jacket. The ship's deck has wooden planks and white railings. The title 'İstiklâl Tarîh' is overlaid on the image in a stylized font, with a crescent moon and a star above the word 'İstiklâl' and a red rose below the word 'Tarîh'.

İstiklâl Tarîh

KÜÇÜK HANIMLAR, KÜÇÜK BEYLER!
SIZLER HEPİNİZ GELECEĞİN BİR GÜLÜ,
YILDIZI VE İKBAL IŞIĞISINIZ. MEMLEKETİ
ASIL IŞIĞA BOĞACAK OLAN SIZSİNİZ.

Mustafa Kemal ATATÜRK

İstiklâl Tarih Dergisi 3. Sayı

Tarih, yalnızca geçmişte yaşanmış olayların kronolojik bir anlatımı değil; bugünü anlamlandırmanın ve geleceği daha sağlam temeller üzerine inşa etmenin en önemli araçlarından biridir. İstiklâl Tarih Dergisi olarak bizler de bu bilinçle hareket ediyor; tarih bilincini diri tutmayı, olayları sorgulayıcı ve çok yönlü bir bakış açısıyla ele almayı amaçlıyoruz.

Bu sayımızda **Emir B. Ayvacioğlu, Kadir Kaya, Mustafa Buğra Demirci ve Zeynep Yılmaz**'ın kaleme aldığı makalelere yer verdik. Askerî tarih, sanat, kültür ve siyasi gelişmeler gibi farklı alanlara temas ederek okuyucularımıza daha renkli ve kapsamlı bir içerik sunmaya gayret ettik. Her biri kendi bağlamında geçmişini anlamaya ve bugünü yorumlamaya katkı sağlayan bu çalışmaların, siz değerli okuyucularımıza yeni perspektifler kazandırmasını temenni ediyoruz.

Yeni bir sayı yayımlamanın mutluluğunu yaşarken, duayen tarihçimiz İlber Ortaylı'nın vefatının hüznünü de derinden hissediyoruz. Tarihçiliği, bilgi birikimi ve fikir dünyasıyla birçok nesle ışık tutan değerli hocamıza rahmet diliyoruz. Aynı zamanda ülkemizde yaşanan acı hadiseler, eğitimin ve eğitimcinin toplumlar için ne denli hayati olduğunu bir kez daha göstermiştir. **Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirmenin** önemini yeniden hatırlamak ve bu sorumluluğu taşımak hepimizin ortak görevidir.

Dergimiz, tarihe ilgi duyan gençlerin ortak emeğiyle hazırlanmaktadır. Her sayı bizler için yalnızca bir yayım değil; aynı zamanda öğrenme, gelişme ve birlikte üretme sürecidir. Yazı köşemize katkı sunan, makaleleriyle dergimize değer katan tüm yazarlarımıza ve bizleri destekleyen kıymetli hocalarımıza teşekkür ediyoruz.

Elbette her sayıda geliştirmemiz gereken yönler bulunmaktadır. Bu noktada siz değerli okuyucularımızın görüş, eleştirisi ve katkıları bizler için büyük önem taşımaktadır. Dergimizin gelişimindeki en güçlü motivasyon, sizlerle kurduğumuz bu karşılıklı etkileşimdir.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nızı en içten dileklerimizle kutluyor, yeni sayılarda yeniden buluşmayı diliyoruz.

İstiklâl Tarih Dergisi Ekibi

istiklaltarih@gmail.com

www.istiklaltarih.com